

УДК 37.013.2(292.4)

Факультет фізичного виховання і спорту: історія та сучасні реалії

Віталій Коробейнік,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Тетяна Кравчук,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

Аналіз широкого кола джерел свідчить, що майбутніх учителів фізичної культури в Харківському вищому педагогічному закладі почали готувати ще задовго до відкриття в ньому в 1947 р. факультету фізичного виховання і спорту. Так, перші спроби підготовки вчительських кадрів з фізичної культури в цьому закладі було зроблено вже у 1925 р. Про це свідчать архівні документи, серед яких: “Заява Головпедінспектури” про необхідність проведення на педагогічних курсах занять з фізичного виховання з тим, щоб дати можливість майбутнім учителям викладати цей предмет в школах, а також лист керівництва Харківських вищих педагогічних курсів ім. Г.С. Сковороди до губернської ради фізичної культури з проханням виділити кваліфікованого інструктора-методиста для викладання фізичного виховання на курсах [1, арк. 155].

У лютому цього ж року на першій Всеукраїнській науково-методичній нараді з фізичної культури, що відбулася у Харкові, було розглянуто й затверджено рішення про введення до навчального процесу вищих і середніх педагогічних закладів обов’язкових теоретичних та практичних занять з фізичної культури. Згідно з рішенням наради, вже у квітні 1925 р. були відкриті кафедри фізичної культури в

Харківському інституті народної освіти (ХІНО) та медичному інституті. Кафедри очолив відповідальний секретар ВРФК, теоретик і методист з фізичного виховання доктор В. Блях.

Введення теоретичних та практичних занять з фізичної культури до навчальних планів вищих педагогічних закладів мало не лише сприяло оздоровленню студентів і покращенню їхньої фізичної підготовки, а й давало майбутнім педагогам ґрунтовні знання для викладання фізичного виховання у школах. Можна вважати, що саме це стало першим кроком до відкриття спеціального факультету фізичної культури.

Навчальні програми з фізичного виховання для вищих і середніх педагогічних закладів, в тому числі й для ХІНО, було розроблено науково-методичним кабінетом і секціями Вищої ради фізичної культури. Програми включали теоретичні й практичні заняття з фізичної культури, які спрямовувалися на надання студентам знань, вмінь і навичок, необхідних для викладання фізичного виховання в школах. Так, студенти вивчали окремі питання історії й організації фізичної культури, гігієни, лікувального контролю, а також отримували теоретичні знання та оволодівали технікою різних фізичних вправ.

З метою покращення практичної підготовки студентів в ХІНО з ініціативи Володимира Бляха було створено спортивно-технічний комітет, який включав секції з різних видів спорту, зокрема педагогічних фізичних вправ, спортивних ігор, зимового та водного спорту. Варто відзначити, що спортивно-технічний комітет ХІНО отримав у розпорядження спортивний зал на площі Тевелева [6].

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить, що у 1929 р. Народний комісаріат освіти України затвердив новий план роботи у галузі підготовки спеціалістів з фізичної культури, відповідно до якого при Харківському ІНО було відкрито спеціальний відділ фізичної культури, який ряд авторів визначають як факультет фізичної культури. Деканом створеного відділу був призначений К. Павелл, який в майбутньому став директором першого в Україні інституту фізичної культури [6].

До відділу фізичної культури при ХІНО приймалася молодь у кількості 60 осіб з вищою педагогічною освітою та практичною спортивною підготовкою. Навчалися майбутні вчителі протягом одного року і залежно від рівня підготовки одержували право викладати фізичну культуру на короткотермінових курсах, у педагогічних технікумах або у вищих навчальних закладах.

У зв'язку з тим, що до відділу фізичної культури при ХІНО приймалися особи з вищою педагогічною освітою, педагогічна підготовка студентів складалася лише з вивчення медико-біологічних та спеціально-методичних дисциплін, засвоєння яких надавало вихованцям змогу оволодіти знаннями, вміннями та навичками, необхідними для подальшої вчительської діяльності у галузі фізичного виховання. Майбутні вчителі відвідували заняття з історії й організації фізичної культури, гігієни фізичних вправ, вікової фізіології, наукового й лікувального контролю, вивчали методiku проведення уроків фізичної культури в різних вікових групах та складали конспекти уроків. На прак-

тичних заняттях студенти відпрацьовували вміння та навички з техніки окремих видів спорту, зокрема з легкої атлетики, плавання, гімнастики, спортивних та рухливих ігор. Проходили вихованці й педагогічну практику в школах, під час якої проводили уроки фізичної культури, організовували спортивні змагання та свята.

У 1930 р. постановою ВУЦВК і колегії Наркомосу "Про дальші шляхи розвитку фізичної культури в УРСР" відділ фізичної культури при ХІНО було ліквідовано, а на його базі відкрито Державний інститут фізичної культури України, який згодом було переведено до Києва.

У 1947 р. в Харківському державному педагогічному інституті імені Г.С.Сковороди був відкритий факультет фізичного виховання і спорту [2]. З відкриттям факультету, основним завданням керівництва та викладацького колективу було проведення якісного набору абітурієнтів та організація навчально-виховної роботи зі студентами. Новий факультет вимагав також міцної матеріальної бази: достатньої кількості навчальних аудиторій, спортивних зал, стадіону, басейну. Його робота значно ускладнювалася також через відсутність спеціальних навчальних програм з більшості профільюючих дисциплін. Слід відзначити, що згідно з навчальними планами 1949 і 1959 рр. студенти мали одержувати дві педагогічні спеціальності: учитель фізичного виховання та анатомії і фізіології людини.

З метою подолання цих недоліків Міністерством освіти України у 1953 р. було затверджено наказ "Про стан і заходи поліпшення роботи факультетів фізичного виховання при Харківському, Луганському та Одеському педагогічних інститутах". На підставі перевірки роботи факультетів визначалися шляхи та засоби вдосконалення їх навчально-виховної діяльності. Згідно з наказом керівництво цих педагогічних закладів мало забезпечити факультети необхідними спортивними базами, якісним набором студентів, поліпшити планування навчального процесу й контроль за ним, розпочати науко-

во-дослідну роботу з питань фізичного виховання і спорту.

Аналіз щорічних звітів роботи Харківського педагогічного інституту ім. Г.С. Сковороди свідчить, що для проведення навчально-виховної та спортивної роботи зі студентами факультету фізичного виховання були створені окремі кафедри та секції з різних видів спорту. Так, уже в 1951 р. на факультеті працювали кафедра гімнастики (завідувач Г.В. Шабайдаш) та кафедра легкої атлетики і спортивних дисциплін (завідувач В.Є. Селєзньов). На факультеті також створювалися наукові гуртки, спрямовані на покращення дослідної роботи студентів з різних дисциплін, працювали кабінети теорії й методики фізичного виховання, гігієни фізичного виховання, анатомії та фізіології. Студенти мали змогу підвищувати спортивну майстерність в групах зі спортивної гімнастики, легкої атлетики, лижного спорту, плавання, баскетболу та важкої атлетики.

У 1954–1956 рр. у селищі Гайдари для факультету було збудовано два будинки, їдальню, зведено спортивні споруди, створено човнярську станцію. У 1956 р. на цій базі вперше відбувся навчально-спортивний табірний збір майбутніх учителів фізичної культури.

Визначним для факультету став кінець 50-х років, коли згідно з наказом Міністерства освіти України "Про реорганізацію Харківського педагогічного інституту ім. Г.С. Сковороди у педагогічний інститут фізичного виховання" на базі факультету було створено інститут фізичного виховання, який проіснував чотири роки — з 1958 по 1962 рр. [7]. Відкриття однопрофільного інституту сприяло створенню низки нових кафедр, зокрема анатомії і фізіології, спортивних ігор, теорії та методики фізичного виховання. Набір студентів було збільшено до 225 осіб, активізувалася робота керівництва та викладачів закладу з питань підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Інституту були передані навчальний корпус технікуму фізичної культури

на пл. Тевелева, 18 (нині майдан Конституції) та вело-лижна спортивна база ДТС "Буревісник", де почалося будівництво стадіону, футбольного поля і спортивних майданчиків.

За роки існування факультету на денній і заочній формах навчання підготовлено понад 9000 учителів фізичної культури. Серед вихованців факультету — п'ять Олімпійських чемпіонів, троє з яких дворазові: Гороховська М. (1952, Гельсінки), Поярков Ю. (1964, Токіо; 1968, Мехіко), Жаботинський Л. (1964, Токіо; 1968, Мехіко), Венгеровський Ю. (1964, Токіо), Куришко К. (1972, Мюнхен), — чотири бронзових призери Олімпійських ігор: Новіков А. (дзюдо, 1972, Мюнхен); Долгов В. (плавання, 1980, Москва), Тишко М. (фехтування, 1988, Сеул), Гвоздик О. (бокс, 2012, Лондон). Чебану О. виборола дві срібні і одну бронзову нагороди параолімпійських ігор 2016 р. в Ріо-де-Жанейро з легкої атлетики, а Литовченко М. та Бреус Є. стали бронзовими призерами з настільного тенісу та фехтування на візках. Дванадцять випускників факультету були учасниками Олімпійських ігор: Толстопльот С., Близнецов Г., Аксьонов В., Еверт В., Ткаченко Л., Пантелей В., Щербак І., Маначинський А., Шестеров В., Горбачук О., Конєва М., Садурська К.

Студенти факультету фізичного виховання і спорту неодноразово ставали чемпіонами і призерами Світу, Європи та України.

Серед них: чемпіон Європи з боротьби самбо Хмель О., чемпіон Світу з гирьового спорту Чикарда О., чемпіон етапу Кубка світу з велогонок Квачук О., чемпіонка Європи (2012, 2017), чемпіонка Світу та володарка Кубка Світу (2013), бронзова призерка Всесвітніх Ігор у м.Вроцлав (2017) з плавання в ластах Дєлова К., переможець Кубка Європи і бронзовий призер Чемпіонату Світу з дзюдо серед юніорів 2013р., триразовий призер чемпіонату Європи з боротьби самбо серед чоловіків (2014, 2015, 2016 рр.), призер чемпіонатів Світу серед сту-

дентів 2015 і 2016 рр. Саркісян А., чемпіонка Європи і світу з боротьби самбо серед юніорок 2015 р., бронзова призерка чемпіонату Європи серед жінок 2016 і 2017 рр., срібна призерка Європейських ігор 2019 р. Новікова А., чемпіон Європи з бойового самбо 2013р. Харківський О., чемпіон Європи з бойового самбо 2013 і 2014 рр., бронзовий призер чемпіонату Європи серед чоловіків 2015 р. Кондратович Б., переможець Кубка світу з козацького двобою 2016 р. Пасюга О., чемпіон Світу з козацького двобою 2017 р. Огболу Д., чемпіон Світу з військово-спортивних багатоборства 2016 р. Путря А.

Срібний призер чемпіонату Європи з фехтування М. Хворост, срібна призерка молодіжного чемпіонату Європи 2009 р. з тхеквондо WTF Попова М., бронзова призерка чемпіонату Європи з тхеквондо WTF 2008 р. Конєва М. Чемпіони України: з літнього поліатлону Берестова Н., з шахів Сіманцев М., стрільби із луку Гагарін О., важкої атлетики Масловська В. чемпіон України з тхеквондо ВТФ 2015 р., переможець Кубка України 2016 р., срібний призер чемпіонату України 2016. Хомяков О.

Понад 80 випускників факультету стали Заслуженими тренерами СРСР і України, серед яких: Титарь В. (ЗТ СРСР, волейбол), Петров В. (ЗТ СРСР, легка атлетика), Козлов М. (ЗТ СРСР, веслування на байдарках), Білосконь М. (ЗТ СРСР, спортивна гімнастика), Ніколаєв О. (ЗТ СРСР, стрільба з луку), Кожух О. (ЗТ СРСР, плавання), Кожух Н. (ЗТ СРСР, плавання), Бутивченко В. (ЗТУ, військово багатоборство), Авербах Л. (ЗТ СРСР, фехтування), Степанов В. (ЗТ УРСР, легка атлетика), Степанов І. (ЗТ УРСР, легка атлетика), Литвинов Н. (ЗТ УРСР, легка атлетика), Кумилко С. (ЗТ УРСР, легка атлетика), Половенко Б. (ЗТ УРСР, легка атлетика), Кравченко О. (ЗТ УРСР, легка атлетика), Стратіус Т. (ЗТ УРСР, легка атлетика), Мінаков Ю. (ЗТ УРСР, легка атлетика), Іванова О. (ЗТ УРСР, легка атлетика), Шевякін В. (ЗТ УРСР, легка атлетика), Шевцов В. (ЗТУ,

легка атлетика), Омельченко В. (ЗТ УРСР, легка атлетика), Бритіков М. (ЗТ УРСР, легка атлетика), Чирва В. (ЗТ УРСР, веслування на байдарках і каное), Жихарев В. (ЗТ УРСР, водне поло), Смеркус Є. (ЗТ УРСР, водне поло), Пархоменко М. (ЗТ УРСР, велоспорт), Багіянц А. (ЗТ УРСР, велоспорт), Кухаренко В. (ЗТ УРСР, плавання), Садиков І. (ЗТ УРСР, плавання), Рильцев Ю. (ЗТ УРСР, плавання), Биков В. (ЗТ УРСР, хокей), Курячий В. (ЗТУ, гандбол), Задорожний Л. (ЗТ СРСР, бокс), Малярєнко Н. (ЗТУ, художня гімнастика), Логачова Ю. (ЗТУ, художня гімнастика), Щедріва Л. (ЗТУ, баскетбол), Дєлова І. (ЗТУ, плавання), Молчанов В. (ЗТ УРСР, стрибки у воду), Мінаков Ю. (ЗТ УРСР, легка атлетика).

І сьогодні факультет є одним з провідних навчальних закладів з підготовки вчителів фізичної культури. Ліцензований обсяг підготовки фахівців складає за ступенем «бакалавр» — 150 осіб, за ступенем «магістр» (017 Фізична культура і спорт) — 60 осіб, «магістр» (014 Середня освіта (фізична культура) — 60 осіб. Станом на 1 жовтня 2019 року загальна кількість студентів становить 462 особи, з них 339 студентів навчається за денною формою навчання і 123 на заочній, в тому числі 149 студентів (32,25 %) на державній формі навчання і 313 студентів (67,75 %) — на комерційній.

Підготовку фахівців за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Фізична культура)» із спеціальності 014 «Середня освіта (Фізична культура)» на факультеті забезпечує кафедра теорії і методики фізичного виховання (завідувач — доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор О.М. Худолій). Підготовку студентів за освітньо-професійною програмою Фізична культура і спорт із спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» забезпечує кафедра Олімпійського і професійного спорту, спортивних ігор і туризму (завідувач — доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор Ж.Л. Козина) Крім того, ведуться спортивно-педагогічні дисципліни на

спеціалізованих кафедрах: гімнастики, музично-ритмічного виховання і фітнесу (завідувач кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент Ю.В. Голенкова), циклічних видів спорту (завідувач, майстер спорту міжнародного класу, заслужений тренер України, доцент А.М. Ляшенко), одноборств, фехтування та силових видів спорту (завідувач, кандидат педагогічних наук, доцент І.В. Кривенцова).

Чисельність та якісний склад науково-педагогічних працівників відповідає чинним вимогам і забезпечує підготовку фахівців обох спеціальностей за всіма циклами навчання.

Зміст підготовки фахівців відповідає державним вимогам, потребам ринку праці та розвитку особистості, оскільки підготовка здійснюється за затвердженими освітньо-професійними програмами, спрямована на формування професійної й загальної культури випускників і ґрунтується на гуманістичних засадах. У цілому матеріально-технічне забезпечення навчального процесу за всіма параметрами відповідає чинним нормативам. Технічні засоби навчання та наявні навчальні площі забезпечують проведення всіх видів занять за навчальним планом на сучасному рівні.

Таким чином, факультет фізичного виховання і спорту Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди був одним з найперших

факультетів, відкритих в Україні, який спроможний гарантовано забезпечити підготовку кваліфікованих фахівців освітнього ступеню «бакалавр», «магістр» за спеціальностями 014 «Середня освіта (Фізична культура)» та 017 «Фізична культура і спорт». Про це свідчить повний комплект документації, наявність відповідної матеріальної бази, кадрового складу, навчально-методичного та інформаційного забезпечення.

Література

1. ДАХО, Фонд Р-845, Оп. 2, Од.зб. 166.
2. ДАХО, Фонд Р-4293, Оп. 2, Од.зб. 453.
3. ДАХО, Фонд Р-4293, Оп. 2, Од.зб. 802.
4. ДАХО, Фонд Р-4293, Оп. 2, Од.зб. 855.
5. ДАХО, Фонд Р-4293, Оп. 2, Од.зб. 911.
6. Олейник Н.А., Грот Ю.И. История физической культуры и спорта на Харьковщине (Люди. Годы. Факты. 1950 — 1974гг.). Т.3. Харьков : ХДАФК, 2002. 376с.
7. Про реорганізацію Харківського педагогічного інституту ім. Г.С. Сковороди у педагогічний інститут фізичного виховання // Зб. наказів і розпоряджень Міністерства освіти УРСР. 1958. № 16. С. 12–14.

25.10.2019